

NÉMETH LÁSZLÓ
VAGY
AZ IFJÚSÁG VEZETÉSE

A MAGYARSÁG HELYZETÉNEK és jövőjének magasabb pont-
ról meglátott, szintetikus rajzaival alig találkozunk nap-
jainkban. Elmúlt a magyar klasszicizmus korszaka, amikor
Kemény Zsigmond, Eötvös József és társaik hol vizio-
nárius erővel, hol európai helyzetünk őszinte és exakt kutatásával
próbálták kirajzolni tényleges nemzeti egyéniségünket és annak el-
képzelhető és megvalósítható lehetőségeit. Ezek a vizsgálatok és
rajzok klasszikus íróinknál épúgy tragikus színezetet nyertek, mint
korábban Széchenyi István, még régebben Zrínyi Miiódos a költő
hasonló vizsgálatai. Helyzetünket egyikük sem találta könnyűnek,
s a magyar fejlődést derékba tört török veszedelem óta szinte sza-
bálynak tarthatjuk, hogy a magyarság önszemlélete tragikus jellegű.
Hiszen a Nagydai cigányokban is ily nemzeti önszemléletet nyújtott
Arany János, akinek fia hasonlóképen ironikus versekben mondta el
keserű kritikáját a délibábok népéről s annak helyzetéről.

A klasszicizmus letűnte óta is akadtak ugyan szintézisre törekvő
kísérletek, de ezek nem tükröztették többé nehéz történeti útunk
tragikumát, hanem egy-egy adott pillanatban a helyzet félreismerésé-
ből származó optimizmus diktálta őket, mint a háború előtt a Bal-
kánra hágó Nagy-Magyarországnak, vagy a „harmincmillió magyar-
nak“ vágyálmait. A világháború óta még egy fokkal leszállóit a szín-
vonal: a nemzetiségi koncepció, melyet publicisztikánk itt-ott meg-
csillogtat középosztályunk előtt, a magyarság helyzetét és jövőjét
már el sem tudja képzelni többé önmagában, hanem csak valamely
nagy, tényleges vagy képzelt hatalom függvényeként. Nagy-Magyar-
ország mint a „turáni testvérek“, vagy mint „a németek“ ajándéka:
a magyar jövőnek ilyen elképzelése mutatja, hova jutottunk Kemény
és Arany óta, hova jutott önbecsülésünk, önkritikánk és akaratunk.

tában, ~~1935~~ velem együtt vigasztalannak érzi ezt a mai helyzetet, annak
nagy öröme telhet Németh László könyvében,¹ mely tudatosan
visszatér a „tragikus életérzéshez“, s megpróbálja a „sorssal merész,
önáltatás nélküli farkasszemre rábírní a magyart“, nem azért, mert
rémeket lát, hanem mert, mondja, rémeket akar leküzdeni. Nem
kevésbbé klasszikus magyar hagyományt követ akkor, amikor meg-
rajzolja a tényleges európai helyzetet, s abban próbálja felismerni

¹ Magyarság és Európa, a Franklin-Társulat Kultúra és Tudomány sorozata

helyzetünket és lehetőségeinket. Még inkább bővíti a néző távlatait azzal, hogy a mai Európa helyzetét történetéből alakítja ki: szerinte Európa — amit Németh László az európai kultúrával vesz egynek, mert kultúra neki egyszerűen élet — azóta, hogy első nagy korszakain, a görögség és azt az elterjesztő rómaiság időszakain keresztülment, több „nagy növéstünemény” során fejlődött: a tőle „keresztesháborúknak” nevezett középkori egyházi kultúrán, a renaissance-on és a felvilágosodáson keresztül. Németh László az orvostudományból lépett be az irodalomba és szellemiségbe, s talán természettudományos kezdetei magyarázzák ezt a történeti koncepcióját, melyben katolikus és protestáns egyházak szerepét erősen félreismeri, s az új történet legjelentősebb motorának a Royal Societyt tartja, ahonnan Voltaire és más „ügynökök” vitték szét az új gondolatot, mely átalakította Európát. Szemlélete mégsem materialista, sőt ellenkezőleg a természettudományos XIX. századot mély hanyatlás korának minősíti, s a ma problémáját épp abban látja, hogy minő bonyodalmak árán fog kiemelkedni Európa ebből a hanyatlásból a kultúra, azaz élet új teljessége, egy újabb, magasabb „növéstünemény” felé. A zűrzavarból kifelé áhítozva jeleket lát, melyek az új idők elkövetkeztét sejtetik: a művészetek századvégi különceiben, minők voltak Verlaine, Mallarmé, Stefan George, az új katolikus írókban, minő Claudel vagy Maritain, a lelkeséget és humanizmust erősebben hangsúlyozó történetírásban, az új néprajzban, mely ősi közösségek életérzésétől létrehozott kultúrákat mutat fel nekünk, kiknek beteg életérzése végzetesen elszakadt közösségünkől, s végül a lélektanban. Mindezek a tudományok szerinte mitológia-szomjásan készülnek egy új, az emberiség mélyeibe hatolandó léleklátásra, mely végül felfedezi — és meg is valósítja közöttünk — a legmélyebb, legszellemibb emberi kultúrát, a görögséget azon a szélesebb fokon, mely ma természetes is, hiszen az első görögség óta Európa több növéstünemény folytán gazdagodott.

A természettudományos világnézet embere megérkezett tehát a legszellemibb konstrukcióhoz, s a jelen kritikus szemléletéből, pesszimizista elítéléséből a tiszta görög szellem szigetére, melyet akár az optimizmus szigetének is nevezhetnénk. Sem a megvalósíthatás, sem a belső ellenmondások kérdését nem vetjük fel: az egész rajz tiszta szellemi, nemes és önzetlen, s így a mai korban csak örülnünk lehet, hogy akad valaki, aki képes ily magas állásontról nézni a dolgokat, s zűrzavarukból ily tiszta rendet alkotni önmaga számára. De Németh László a maga szigetét kiszélesíti a jövő magyarság szigetévé. A XIX. század magyar életét époly hanyatlásnak tekinti, mint az egykorú európai történetet: szerinte a török korszakból soha ki nem épültünk, s Kazinczy, Berzsenyi és Csokonai, Széchenyi és Kossuth lendülete után jött a kiegyezés korának társadalmi betegsége: a középosztály elvesztése azáltal, hogy a polgári és nemesi erényeket magában egyesítő középnemesség elpusztult, s helyét nem tudta elfoglalni a parasztság sorából felemelkedő új polgári középosztály. Innen a századvég minden baja: a latifundiumok érintetlensége, a zsidóság anyagi és szellemi térfoglalása, s az a külsőleges, a népi és nemzeti

lényeket nem ismerő élet, melyet a hivatalnok-középosztály tart fenn az állam étatsztikus erő kifejtése útján. A világháború után ugyanez a társadalom restaurálta magát, s ha előbb Tisza István, most Bethlen István a társadalom legkiemelkedőbb alakja, s ez a társadalom ma „merevebb, tunyább, romlottabb“ az előbbinél, új magyar gondolatot nem tud a mai zűrzavar orvoslására termelni: kifelé „magyarságunkat kockáztató irredenta-szónoklat“, befelé „gipszágy mindennek, ami mozdulat, gondolat, reform“, az államgépezet egyedül zakatol nemzet és nép helyén, — ebből a sivárságból menekül a szerző a görög szigetre és menekíti — egyelőre csak erős hitében gyökerező optimizmussal, a magyarságot is. A magyarság Szigete „Telepes-Magyarország“, fiatal életerős embereknek görög, föníciai, angol mintára letelepítése a latifundiumok helyén, külön szövetkezeti szervezetben: a szövetkezése a földbirtok, ő osztja ki a telepeket, ő gondoskodik a termelési tervről, az értékesítésről, a telep orvosi szolgálatáról, kultúrájáról. Telepes-Magyarország így lesz egy céltudatos Kertország, mely végre fel tudja majd használni a magyar föld nagyszerű termékenységét és népeket összekötő jellegét, s miután ez a Kertország maga is a XIX. század szellemétől eltérően erkölcsi alapokon épült fel, át fogja venni Közép-Európa népei közt az új szellem és erkölcs aposztolátusát: Közép-Európa népeiben tudatosítani fogja a közös sorsérdeket, ezek a népek magyar példára fogják félretenni a nemzeti elvből folyó gyűlölséget, összeállnak német és orosz között Sziget-Európává, hogy példájukra megszülessék az Új-Európa, a görögség szellemében újjászületett új humanizmus világa.

Németh László látja az űrt, mely a valóság és álmai közt tátong, de sokkal pesszimistább, semhogy azt hihetné, hogy itt megvalósítható, józan gyakorlati javaslatokkal még lehetne elérni valamit; érzi ugyan, hogy illuzionizmusnak, felhő járásnak látszik, amit elképzelt s hahotát és vádat fog kelteni, de hiszi, hogy vállalni kell a legnagyobbat, s akinek elég ereje, eszméje és erkölcse van a vállalásra, az nem fog leonidászi harcban elpusztulni, hanem megéri a szalamiszi diadalt. A magyarságnak ez hősi küldetése, kell tehát vállalnia. Szép szavak, nemes elképzelés, magas álláspont annyira, hogy a kritikát félretéve az egészset mint egy művészi jelenséget lehet élveznünk.

A MAGYAR SZEMLE megindulása óta ragaszkodott azon magatartáshoz, melyet Gyulai Pál valósított meg Budapesti Szemléjében, a magyar klasszicizmusnak azt túlélő folyóiratában, amikor a szerkesztőségről, annak személyi dolgairól, sőt a saját könyveiről sem hozott folyóiratában híreket. Ezt az elvet próbáltuk követni akkor, amikor társaságunk elnöksége és szerkesztősége személyi működésével nem foglalkoztunk, amikor elnökünk, gróf Bethlen István országos ünnepségből inkább úgy vettük ki részünket, hogy szűkebb hazáját, Erdélyt ismertettük, vagy amikor a közéletünkben ma már némi jelentőséghez jutott Magyar Történet kötetéről soha nem hoztunk ismertetést, mert azok akkori alelnökünktől és a szerkesztőtől származtak. Most az egyszer, Németh László könyvével kapcsolatban, kivételt szeretnénk, s ehhez itt olvasóink szíves engedelmet kérjük.

Az a felfogás, mellyel kiegyezés korabeli és világháború utáni fejlődésünket Németh László elítéli, sokban megegyezik e sorok írója felfogásával, amint az a Három Nemzedékben és annak újabb kiadásában kifejezésre jutott. Ezzel Németh László tisztában van és egyébként is nagy mértékben helyesli e sorok írójának történetírói működését. Annál meglepőbb, — első pillanatra, amíg meg nem értjük — hogy azon erők között, melyek a világháború után következő nagy belső, szociális és gazdasági átalakulást szerinte megakadályozták és újból megmerevítették a régi, beteg társadalmi rendet, a Magyar Szemlét is felsorolja, mint amely Bethlen István gróf „restaurációs“ törekvéseinek szolgálatában működik, s amelynek szerkesztését én úgy irányítom, hogy az átalakulásra hajlandó forradalmi fiatalságot az európai műveltség eszközeivel s annak színe alatt megnyerem, leszerellem, s tulajdonképpen: fájdalommentesen eltöröm gerincüket, úgyhogy soha nem fogják többé a nemzeti átalakulás nagy feladatait szolgálhatni. Szerkesztői működésemet tehát ellentétben levőnek látja történetírói munkásságommal, s ha nem is fejezi ki ily világosan, de azt véli, hogy magamnak is megtörött gerincem, amikor Bethlen István gróf vezetése alatt vállalkoztam e folyóirat szerkesztésére.

Nem védekezés, hanem egy értékes ember felvilágosítása céljából térek itt ki erre a vádra és szemlélődésem végén Németh László gondolkodását is világosabban fogjuk látni. Bethlen István és Tisza István könnyen összehasonlíthatók, tényleg azonban kevés hasonlóság adódik egyéniségük történeti szemléletéből, kivéve azt a lényeges egyezést, hogy mindketten teljes feloszlástól mentették még államunkat és vele a magyar népet. Szociális reform bizonyára egyiknek sem volt feladata, de nagyon téved Németh László és vele sok „szociális gondolkodású“ modern fiatal, ha azt hiszi, hogy a század elején és a háború után egyetlen eredményes nemzeti munka a szociális reform lehetett volna. Ez, mondom, nagy tévedés és figyelmen kívül hagyja az akkori tényleges viszonyokat, melyek annyira rosszak voltak, hogy reform helyett — Tisza, illetőleg Bethlen közbelépése nélkül — közelállottunk államunk és nemzetünk felbomlásához. Az állam nemcsak szükséges rossz egy nép számára, s az államot nemcsak mint irtózatot Leviathant kell tekintenünk mai étatisztikus, totalitárius falánkságában, hanem mint az európai életben a népeket szervesen összefogó egységet, amelynek hiányában, az államiság meggyöngülésekor a nép maga is szétesik, idegenek prédájává, háború esetén védtelen, elpusztítandó csataterévé válik más népeknek, melyeknek megvan a maguk állami szervezete. Tisza István bizonyára sok hibát elkövetett politikai pályáján, de mindez nem kisebbítheti igazi nagy nemzeti érdemét: hogy megmentette a magyar államot és felfegyverezte a végső nagy küzdelemre, mely hogy katasztrófálisan végződött, az egyáltalában nem az ő hibája vagy bűne volt. Ha Tisza nem menti meg államunkat, akkor ma szóba sem hozhatnánk a szociális reformot, mert nincs önálló étellel bíró nép, mely önmagát reformálhatná, hanem még mai, trianoni területünkön is idegenek hajtanák azt végre. Nem csekélyebb érdemeket szerzett Bethlen István gróf kormányzata, amikor hasonlóképp teljes anarchiától, felbomlástól és esetleg fel-

osztás veszedelmeitől mentette meg államunkat és népünket. Egy nép számára bizonyára nem a legmagasabb életforma a bürokráciától biztosított állami lét, de vajjon lehet-e önálló népi lét, elképzelhető-e a magyarság számára, ily önálló állami lét nélkül? Az akkori eseményeket nem szükséges itt részleteznünk, s azt sem, minő küzdelmesen biztosította Bethlen István gróf belső életünk rendjét és külső biztonságunkat. Lehet, hogy Németh László ezeket primitív, banauzikus munkáknak tartja, melyekre szót sem érdemes vesztegetni, s kezében a szociális írással könyörtelenül követeli az államélet biztosítása helyett a szociális reformot. Holott ezek nem primitív, hanem — még egy idegen szóval: primär feladatok voltak, a legelső létezési követelmények végrehajtásukat és aki végrehajtotta őket, az minden további népi életünknek létfeltételeit teremtette meg. Itt megemlíthetem, hogy Németh László szemléletét egy könnyen megbocsátható illúzió zavarja a háború utáni „restauráció“ megítélésénél. Ő azt hiszi, hogy a Bethlen kormányrajutását megelőző viszonyok kitermeltek volna magukból nemzeti, népi, társadalmi átalakulást, s így abban látja Bethlen és irányja hibáját, hogy ezt a természetes fejlődést megakasztotta. Ezzel szemben csak egész mellékesen legyen szabad arra mutatnom, hogy a Bethlen előtti erők újabban ismét előtérbe léptek és vajjon hol van az új élet, melyet ők akár ma tudtak volna megvalósítani? Németh László maga mondja ki könyvében az irgalmatlan ítéletet a legújabb reformtörekvésekről és eredményükről.

Ugyancsak Németh László maga is felismeri, hogy a mai reformhiánynak igazi oka a nemzeti társadalom megmerevedése: épp ez a társadalom, középosztályunknak nagy része az, mely szerinte is gipszágyba teszi a gondolatot és cselekedetet. És miután tisztában vagyunk azzal, hogy ez a társadalmi betegségünk egyenes következménye a kiegyezés korabeli viszonyainknak, azt hiszem világos, mennyire túlzott társadalmi jelentőséget tulajdonít Bethlen kormányának, amikor régi társadalmi betegségeinkért is őt teszi felelőssé.

Ha most tekintetbe vesszük a magyarság fenti elsődleges szükségleteit, akkor talán nem tűnik fel annyira halálos bűnnek, ha egy nem politizáló, semmiféle párthoz soha nem tartozó, nemzeti szemléletben nem forradalmat, de szerves reformot követelő történetíró arra vállalkozik, hogy államéletünk újrászervezőjének vezetése alatt folyóiratot szerkesszen! Annál kevésbé, mert józan szemléletnek a más és holnapot illetőleg is fel kell ismernie, hogy a társadalmi reformon kívül pusztán létünk is bármikor újból veszedelembé kerülhet, vele állami és nemzeti konzisztenciánk, s ezek megmentésére éppen a háború utáni, Németh Lászlótól gúnyosan emlegetett „Rend“ megteremtőjének, Bethlen Istvánnak működésére lehet még szükség. Egyébként is a Magyar Szemlének nem az volt a feladata, hogy a társadalmi reformot megakadályozza, hanem ellenkezőleg: helyzetünk reális külső és belső szemléletére nevelve, felkelteni tényleges szükségleteink iránt az érzéket abban a középosztályban, mely szinte teljesen megmerevedett már illúzióiban. Hogy mindezt nyugodtan, felindulás nélkül mondhatom, azt annak tudata teszi számomra lehetővé, hogyha valamikor megvalósulnak szükséges nemzeti reform-

jaink, ezek kezdeti nyomai, első kifejezései, s az értük való, igaz, mindig nyugodt, nem forradalmi propaganda helyének a Magyar Szemléét fogják majd felismerni. Ha Németh László körül néz hívei közt, a reformot komolyan kívánók táborában, azt fogja látni, hogy szinte mindnyájan a Magyar Szemléének is munkatársai, s nem egy van közöttük, aki nálunk kezdette irodalmi reformtevékenységét. A „gerincek megroppantása“, mit Németh László szememre hány ártatlan arccal, — talán tényleg nem is tudja, mit cselekszik ily vádat emelve — egyszerűen abban áll, hogy ezek a fiatal írók bizonyos érzelmi kifejezésektől tartózkodnak a Magyar Szemléében írva, ami érthető is, hiszen mi és közönségünk nem forradalmat, hanem „convulsió nélküli“ reformációt óhajtunk népünk számára! A Magyar Szemle realiztikusan felvilágosító, s ezzel a reformot előkészítő munkáját mindnyájan végezzük, fiatalok és öregek, különböző pártállású írók és olvasók, akiknek sorából épp a vezetőt, Bethlen István gróftól kifejezteni vagy kitagadni, egészen különös, a valóságtól elfordult eljárás volna.

DE ILYEN VALÓSÁGHIÁNYBAN szenvedő nézetekkel bőven találkozunk Németh László elképzeléseiben. S itt érkezünk el az ifjúsági vezetésnek a címben említett kérdéséhez.

Németh Lászlót nemcsak sok minden predesztinálta az ifjúság vezetésére; ő ezt a vezetést tényleg gyakorolta is akkor, amikor folyóirataival maga köré gyűjtötte a reformifjúság elitjét, szélesebb körök számára pedig létrehozta és velük elfogadtatta az ő debreceni kiáltványát, mely az Európaszerte terjedő kollektív gondolatnak a mi viszonyainknak megfelelő, máig is legsikerültebb fogalmazása (miként erről már másutt írtam). Azóta csak két-három esztendő telt el, s ma Németh László már nem a fiatalság közt mutatkozik, melynek hivatott vezére lehetne, hanem távolból, a Szigeten, melyet igen magas, s ami még nehezebbé teszi a dolgot, igen tanult intelligencia nélkül megközelíteni sem lehet másoknak, még kevésbé a tömegnek. Pedig Németh László tömegek reformjára gondol, tömegeket akar megmozgatni, onnan távolból, a görögség elvont, csak néhány boldog humanista belsejében létező Szigetéről!

A valóságérzék ez a hiányossága nagy előnye lehet a költőnek, de még nagyobb hátránya a társadalmi kritikusként. Innen érthető, hogy bármennyire rokonszenves is érzéseinken át a szigeti terv, a tényleges viszonyok kritikájának Németh László könyvében ellent kell mondanunk. Ő csak a végső fokot, a kiteljesedést tudja látni, s a közbeeső, s mennyire szükséges, el nem kerülhető! fokokat el-mellőzi, sőt lenézi és megveti. Azt akarja, hogy az értelmiségi ifjúság magáévá tegye a szegénység, a parasztság ügyét, s kigúnyolja az ifjúság falujárását, mely bármily kevés pozitív eredménnyel jár és néha groteszk formában jelentkezik, mégis ma szinte egyetlen lehetősége annak az elmellőzhetlen közbeeső foknak, amikor ifjúságunk legalább megismeri a falut, annak embereit és viszonyait. Németh László nagyot akar, de az ahhoz vezető eszközöket nem látja és nem akarja. Ez magyarázza a Magyar Szemlére vonatkozó felfogását is.

Pedig az új nemzedéknek folytonos, mindennapi munka kis eszközeivel kell kialakítania felfogását és módszerét, mert ha ezt nem teszi, továbbra is megmarad az előtte járók megmerevedett társadalmiszemléletében, legfőleg a frazeológia lesz a reformé, a tények és a valóság nem! Nagy hátrány, ha ebben a munkában az ifjúságnak nincsenek előtte járó vezérei, akik a vezetést nagyobb anyagismerettel, több tanultsággal és teljesebb lelki függetlenséggel szerezték meg maguknak. Úgy látom helyzetünket, hogy a nagy megoldások megint elodázódtak (ami tán nem is csodálatos, sőt előrelátható volt, ismerve nemzeti társadalmunkat és annak nehezen mozdítható voltát), s azon ifjúság számára, melynek egyetlen programpontja a földreform, csak a kétségbeesés marad, amint ez is az egyik, tán öntudatlan, mozgatója Németh László Szigetre vonulásának. Pedig szakértelemmel és szak tudással sok oly feladat volna található, ami a végső megoldást elősegíthetné, s amin a fiatalság közvéleménye most is sikerrel dolgozhatnék. A társadalmi részletfeladatok megjelölése nem az én dolgom, de talán megemlíthetem itt, minő nagy feladata volna az ifjúságnak — az ily kérdések iránt érzéketlen idősebbekkel ellentétben — számbavenni azon kisebbségvédelmi eszközöket, melyek igénybevételét előbb-utóbb követelnünk kell a leszakadt magyarság számára. Hányan tudják nálunk, az ifjúság körében is, mi az a nemzeti kataszter, nemzeti kúria, s mi az értelme a kulturális vagy területi autonómiának, melyet ma már pl. a szudétánémetség egész nyíltan, hivatalos vezére ajkán át követel! Ha egyszer számunkra is lehetővé válik leszakadt testvéreink ügyeivel ily módon foglalkozni, vájjon lesz-e ennek súlya akkor, ha közvéleményünk még ifjabb rétegeiben is teljesen tájékozatlan?

Megmerevedett társadalmunkat nem lehet hirtelen mozgékonyá tenni, mint ahogy a gyógyvíz megoldja a bénult izmokat, — a nemzeti szervezet jövője inkább abban van, hogy realistább, belátóbb, tanul tabb ifjú társadalmi rétegek váltsák fel a régieket, s épp ehhez kell mindennapi munka és hogy az ifjúság vezetőket alakítson ki maga számára. Nem olyanokat, akik pénzt vagy néhánynak állást hoznak, hanem a nemzeti gondolat megvalósításán munkálkodókat. Németh László egyelőre kivált ezek sorából, elvonulva Szigetére, de az író és költőt nem kell féltelnünk, megtalálja a kivezető utat is onnan, aminthogy néhány évvel ezelőtt még az odavezetőt sem ismerte. Az ifjúság azonban nem várhat, s ha egyelőre nincsenek ily vezérei, az elit szélesebb rétegének kell megtalálnia az utat, melyre lépve, megóvhatja társait tehetetlen forradalmi gesztusoktól, vagy a kiábrándulás meddőségétől.

SZEKFÜ GYULA